

Lövträdsberoende fågelarter i Färnebofjärdens nationalpark

En inventering våren 2014

Förord

Färnebofjärdens nationalpark bildades 1998. Syftet med parken är enligt nationalparksförordningen ”att bevara ett unikt älvlandskap med omgivande värdefulla skogar och våtmarker i väsentligt orört skick”.

Skötselplanen för Färnebofjärdens nationalpark beskriver översiktligt områdets naturtyper och arter och listar även de hotade arter (enligt rödlistan) som man kände till när parken bildades.

Skötselplanen ger också ledning i hur nationalparken ska skötas, bland annat får man göra åtgärder för att gynna hotade och sällsynta arter i skogsmiljöer.

Skötselplanen beskriver också att man måste tänka på de arter som kräver speciella substrat i en viss nedbrytningsfas, man behöver överväga från fall till fall vilka åtgärder som kan vara lämpliga att göra för dessa arter utan att hota andra sällsynta arter.

Det kan vara svåra ställningstaganden i skötseln av nationalparken. Det krävs att kunskapsnivån över vilka arter som finns i nationalparken och vad de behöver för att långsiktigt överleva är hög.

Länsstyrelsen gör regelbundet inventeringar och uppföljningar av faunan och floran i nationalparken, både för att dokumentera nuläget men också för att följa direktiven från Naturvårdsverket om uppföljning i alla skyddade områden.

Informationen från inventeringar och uppföljning kopplas till de åtgärder som görs i nationalparken.

Denna inventering av lövträdsberoende fåglar i nationalparken, är en del av arbetet med att höja kunskapsnivån för förvaltningen.

Joel Isensköld

Enhetschef på länsstyrelsen i Gävleborgs län

Lövträdsberoende fågelarter i Färnebofjärdens nationalpark en inventering våren 2014

Stig Holmstedt

Planark Konsult HB

1. Sammanfattning

Vid bildandet av Färnebofjärdens nationalpark var den unika fågelfaunan ett av de tyngsta motiven. De mest skyddsvärda fågelarterna är knutna till parkens skogar, varför de flesta fågelinventeringar som genomförts i det område som idag är nationalpark i första hand gällt skogsarter.

Arter knutna till parkens lövdominerade bestånd inventerades särskilt år 2003 och dessförinnan även, tillsammans med alla andra arter, åren 1975-76.

Inför våren 2013 ansökte Stig Holmstedt, Planark Konsult HB, om medel för att följa upp 2003 års inventering. Sådana erhöles från länsstyrelsen i Gävleborgs län och inventeringen genomfördes planenligt, men det kunde konstateras att fåglarnas aktivitet var låg under den kalla våren som dessutom hade föregåtts av en kall vinter, unik i modern tid. Resultaten bedömdes inte som rättvisande, varför inventeringen gjordes om våren 2014, en mild vår efter en mild vinter,

Idealiskt hade varit att kunna göra inventeringen på samma sätt som den som gjordes år 2003. Varken personal eller ekonomiska medel fanns dock att tillgå i samma utsträckning som då när 250 timmar lades ned av 24 inventerare. Inventeringen fick istället genomföras av två personer med vissa förstärkningar vid några tillfällen och den totala tidsåtgången, liksom år 2013, blev ca 110 timmar. Alla områden som inventerades år 2003 samt ytterligare ett, Stora Gångborn, hann dock besökas, men de flesta av dem endast en gång under fem timmar istället för i allmänhet 3-4 gånger under fyra timmar elva år tidigare. För att öka effektiviteten användes nu utrustning i form av iPhones + Bluetoothögtalare för att spela upp inventeringsarternas läten. En gynnsam omständighet var att det under i stort sett hela inventeringen rädde gott väder.

Inventeringarna genomfördes av Stig Holmstedt, Gysinge, och Björn Sjögren, Stockholm, samt, vid ett tillfälle, av Ronny Carlsson, Väddö.

Fältarbetet utfördes under 13 dagar mellan den 25 mars och den 15 april, den för de aktuella arterna mest aktiva perioden.

Resultatet av inventeringen i form av antalet funna revir, jämfört med motsvarande inventeringar åren 2013, 2003 och 1975-76, kan sammanfattas i tabellen nedan:

Art	2014	2013	2003	1975-76
Skogsduva	2	4	3	8-10
Gråspett	1-3	2-3	2-4	1
Gröngöling	7	4	17-21	16-19
Spillkråka	16	13	14-19	18-22
Mindre hackspett	7	11	17-18	12-13
Stjärtmes	12	13	37-46	11-12
Entita	4	2	8	3

Det förefaller som om flera av de lövberoende fågelarterna har minskat i nationalparken sedan mitten av 1970-talet och/eller början av 2000-talet. Detta gäller i särskilt hög grad för vitryggig hackspett som dock inte ingår i denna inventering utan är föremål för årliga inventeringar inom Naturskyddsföreningens Projekt vitryggig hackspett. Särskilt stora minskningar av de flesta arterna har konstaterats i de tidigare bästa områdena kring Lillån-Storån och Täljkniven-Eknäset-Ängsön-Hästholmen. Ett undantag är västra Mattön där man gjort åtgärder som att döda nästan all gran samt skapa död lövved genom ringbarkning av björk. Här är förekomsten av lövberoende arter bättre än både i mitten av 1970-talet och början av 2000-talet. Sannolikt är detta förhållandevis lilla område Sveriges bästa för hackspettar.

Det som påverkat de lövberoende arterna negativt är med till visshet gränsande sannolikhet den skogliga utvecklingen såväl inom som utanför nationalparken.

Inom parken har minskade våröversvämningar tillåtit granen att vandra in i svämskogarna och skugga aspar och andra lövträd. Tusentals vuxna aspar har också sedan slutet av 1980-talet fällits av de i parken numera talrika bävrarna samtidigt som återväxten varit klen p.g.a. bete av framför allt älg. På 1980-talet drabbades också många strandnära klibbalar av en sjukdom som mycket snabbt slog ut både enstaka stora träd och hela bestånd. Särskilt många träd drabbades då i området Täljkniven-Eknäset-Ängsön-Hästholmen samt i Vedön-arkipelagen.

Man kan ändå tycka att nationalparken fortfarande har tillräckligt många fina lövmiljöer för att tillåta betydligt större stammar av de inventerade arterna. Praktiskt taget samtliga har dock på lång sikt minskat i hela landet och förutom vad gäller skogsduvan, där predation från mård anses ha spelat den största rollen, beror det med all sannolikhet på det sätt som skogsbruket i landet bedrivs. Utanför parken har det krymt livsmiljöerna för många arter och det är uppenbart, vilket också uttrycks i bevarandeplanen för de tre Natura 2000-områden

som tillsammans täcker parken, att "eftersom enbart nationalparken i sig är för liten för att själv kunna säkerställa gynnsam bevarandestatus för flertalet av de utpekade arterna är det viktigt att skogsbruket i landskapet runt omkring nationalparken sker med en hög naturvårdshänsyn. Det är särskilt viktigt att eftersträva en hög andel av lövträd och död ved i det omgivande skogslandskapet."

Skogsbrukets bedrivande i både omgivningarna och stora delar av landet har inte bara negativt berört lövberoende arter utan även barrskogsarter som tretåig hackspett, tjäder, orre och flera arter mesar. För att bromsa och vända utvecklingen krävs ett batteri av åtgärder från såväl naturvårdverket och nationalparksförvaltningen som de berörda länsstyrelserna och Skogsstyrelsens distrikt samt från de skogsbolag vars marker gränsar till nationalparken. Sveaskog har hittills skött sig föredömligt och vissa positiva åtgärder har också vidtagits på de av Bergviks marker som brukas av StoraEnso. De stora problemen, både historiskt och idag, finns i de närliggande områden där BillerudKorsnäs brukar Bergviks marker. Där tar man fortfarande upp mycket stora hyggen med påfallande liten naturvårdshänsyn.

Inför framtiden är det på sikt önskvärt att få till stånd en mer naturlig vattenregim med större, till våren koncentrerade översvämningar. Då det dock tyvärr finns stora juridiska och ekonomiska svårigheter att åstadkomma en sådan är följande åtgärder, som måste vidtas skyndsamt, mycket viktiga i såväl nationalparken som i kringliggande naturreservat:

1. Rensa ut gran i svämskogarna så att den negativa utvecklingen för aspen, det mest värdefulla trädslaget för fågelfaunan i området, vänds.
2. Rensa ut gran även i delar av den västliga taigan där det finns förutsättningar att utveckla värdefulla lövbestånd, främst av asp.
3. Döda en viss andel björk i såväl svämskogarna som på strandkärr och älvängar där björk vandrar in.
4. Lämna alla aspar, alar och björkar i samband med eventuella restaureringar av älvängar och strandkärr.
5. Avverka de stora strandnära granar som tränger återstående alar på framför allt Ängsön.
6. Bränna ett urval triviala barrbestånd med potential att bli lövskogar i framtiden.
7. Reducera bäverbeståndet kraftigt.
8. Fortsätt att mata med talg på västra Mattön, längs Lillån-Storån samt vid Täljkniven.

Dessutom är det nödvändigt att

9. Förmå Bergvik att göra en naturvårdssatning med inriktning på bl a löv i en minst kilometerbred zon på de av bolagets marker som gränsar till nationalparken. Detta bör vara en uppgift för berörda länsstyrelser och Skogsstyrelse-distrikt

Dessa åtgärder är också nödvändiga för att återfå vitryggig hackspett som häckfågel.

2. Bakgrund

Färnebofjärdens nationalpark, som inrättades år 1998, utgörs av en fjärd av Nedre Dalälven med kringliggande skogar och våtmarker. Främst i parkens södra del ingår omfattande landområden med komplex av myrmark och äldre skog. En väsentlig andel av skogen i

fjärdens närzon, framför allt på öar och myrholmar, är gammal och extensivt skött med ett stort inslag av lövträd, döda och döende träd, högstubbar och gamla stubbar. En särskilt värdefull och för Nedre Dalälven karakteristisk miljö är de s. k. svämskogarna av asp som, trots att de totalt sett inte täcker så stora ytor, är hemvist för en stor andel av områdets rödlistade djur och växter. Många av områdets lövskogar, framför allt av björk, återfinns också på f d slåtterängar. Dessa är dock mestadels ganska unga.

Nedre Dalälven ligger vid en biologisk gräns mellan den boreala och den boreonemorala barrskogen, "Limes Norrlandicus", varför det här finns en blandning av sydliga och nordliga naturförhållanden.

Nationalparken omfattar ca 10 500 hektar, varav 4000 hektar skog, 2200 hektar våtmark och resten vattenområden.

Vid bildandet av Färnebofjärdens nationalpark var den unika fågelfaunan ett av de tyngsta skyddsmotiven. Dessutom har det ofta varit i samband med studier och inventeringar av fåglarna som många av parkens övriga naturvärden upptäckts.

De mest skyddsvärda fågelarterna är knutna till parkens skogar, varför de flesta fågelinventeringar som genomförts i det område som idag är nationalpark i första hand gällt skogsarter:

- Punktaxering av de centrala skogspartierna i Tinäsområdet år 1974. Taxeringen omfattade 144 punkter med 200 meters avstånd på sammanlagt 446 hektar skog, i huvudsak barrskog. Inventeringen försiggick vid fem tillfällen mellan den 11 maj och den 9 juni.
- Punktaxering av ön Torrön år 1975. Den omfattade 42 punkter med 200 meters avstånd på 170 hektar skog. Ön inventerades vid fyra tillfällen mellan den 11 maj och den 10 juni.
- Systematiska genomgångar, område för område, vid Naturvårdsverkets och de fyra berörda länsstyrelsernas stora naturinventeringar av Nedre Dalälven åren 1975-76. För hela älvmrådet lade 50 inventerare ned totalt ca 2500 timmar på fågelinventeringen. För området kring Färnebofjärden var motsvarande siffror ca 20 respektive 1000.
- Årliga inventeringar av vitryggig hackspett runt Färnebofjärden och övre Hedesundafjärden sedan år 1974. I samband därmed har förekomsten av några andra lövberoende arter delvis följts upp inom de inventerade områdena; lövdominerade med potential att hysa vitryggig hackspett. Den årliga resursinsatsen har varit ca 60 mandagar. Åren 1975-76 samt fr. o. m. år 1986 har även övriga delar av Nedre Dalälven inventerats på likartat sätt.
- Inventering av ugglor och lövberoende arter i nationalparken år 2003. Denna sysselsatte 24 inventerare under ca 500 timmar, varav ungefär halva tiden ägnades de lövberoende arterna.
- Inventering av tretåig hackspett och orre i nationalparken år 2009. 16 personer bidrog med sammanlagt ca 350 timmar i fält.
- Inventering av tjäder i nationalparken åren 2010-2011. Inventeringen gjordes av fyra personer under ca 320 timmar.

De tre sistnämnda inventeringarna har organiserats och utförts av Planark Konsult HB under ledning av undertecknad Stig Holmstedt.

Hösten 2012 ansökte jag om att våren 2013, tio år efter inventeringen år 2003 av de lövberoende fågelarterna, få göra om denna inventering. Erforderliga medel beviljades av länsstyrelsen i Gävleborgs län och inventeringen genomfördes i april 2013. Denna månad var emellertid ovanligt kall och hade dessutom föregåtts av en mycket kall vinter, unik under de senaste årtiondena. Trots ett soligt och stilla högtrycksväder var därför aktiviteten hos de aktuella arterna ovanligt låg och resultatet bedömdes därför som missvisande. Av detta skäl ansöktes om medel att få göra om inventeringen påföljande år. Detta beviljades av länsstyrelsen i februari 2014. Denna rapport omfattar endast inventeringen våren 2014, dock med vissa jämförelser med resultaten från året innan samt från åren 2003 och 1975-76.

3. Inventeringsmetodik

Idealiskt hade varit att kunna göra inventeringen på samma sätt som den som gjordes år 2003. Varken personal eller ekonomiska medel fanns dock att tillgå i samma utsträckning som då när 250 timmar lades ned av 24 inventerare. Inventeringen fick istället genomföras av två personer med vissa förstärkningar vid några tillfällen och den totala tidsåtgången, liksom år 2013, blev ca 110 timmar. Alla områden som inventerades år 2003 samt ytterligare ett, Stora Gångborn, hann dock besökas, men de flesta av dem endast en gång under fem timmar istället för i allmänhet 3-4 gånger under fyra timmar elva år tidigare. För att öka effektiviteten användes nu utrustning i form av iPhones + Bluetoothhögtalare för att spela upp inventeringsarternas läten. En gynnsam omständighet var att det under i stort sett hela inventeringen rådde gott väder. Kanot kunde användas under större delen av tiden – sådana är utomordentliga hjälpmedel, inte bara för att de drastisk ökar tillgängligheten och rentav är nödvändiga för att i rimlig tid nå många områden, utan också för att de kan framföras tyst för minimal störning och maximal hörbarhet

4. Inventeringens genomförande

De områden som inventerades m. a. p. lövberoende arter var i princip desamma som de som användes för redovisningen av motsvarande inventering år 2003. Se karta 1.

Inventeringarna genomfördes av Stig Holmstedt, Gysinge, och Björn Sjögren, Stockholm, samt, vid ett tillfälle, av Ronny Carlsson, Väddö.

Fältarbetet utfördes under 13 dagar mellan den 25 mars och den 15 april, den för de aktuella arterna mest aktiva perioden. Två inventeringspass var nödvändiga att genomföras på kvällen för att tidschemat skulle kunna hållas. Om området är litet är detta dock ofta ingen nackdel. Det kan vara en stor aktivitet strax innan skymningen av framför allt hackspettar. Kvällspasset på västra Mattön den 3/4 var det mest givande under hela inventeringen

25/3 Storån, Aspängarna (område 1 och 5)

27/3 Täljkniven, Eknäset, Ängsön, Hästholmen, Torrön (områdena 4 och 5)

1/4	Gärdsvekarna, Gruvsundet, Jägern (område 9)
2/4	Vedön-arkipelagen (område 8)
3/4	Vinön, Gärdsvekarna, Rosön, västra Mattön (kväll) (områdena 9 och 12)
4/4	Stora Gångborn (område 6)
8/4	Sevedskvarn SV och SO (område 10)
9/4	Sevedskvarn SO och N (kv) (område 10)
10/4	Hyndmyran , Sissudd, Västerön och Koverstamyran (områdena 7 ,11 och 13)
11/4	Lillån (område 1)
12/4	Storån (område 1)
14/4	Täljkniven, Ängsön, Hästholmen (område 4)
15/4	Torrön, Stadarna (område 5)

5. Resultat – artvis redovisning

För samtliga arter gäller att troliga revir av respektive arter redovisas på karta av röda prickar för år 2014 och gröna prickar för år 2003. I texten jämförs också med resultaten från inventeringarna åren 2013 och 1975-76. Som revir betecknas ett område där minst en individ hävdar reviret genom sång eller trumning.

Skogsduva *Columba oenas* Karta 2

Revirhävdande skogsduvor hittades på två platser – vid Sälgbobäcksholmen i Lillån samt på sydvästra Torrön. År 2013 konstaterades fyra revir, år 2003 tre revir samt åren 1975-76 8-10 revir. Populationen av skogsduva kring Färnebofjärden minskade för minst 25 år sedan, men sedan dess förefaller artens förekomst stabil med årligen 2-4 revir. Skogsduvan hade tidigare en stark stam i det område som nu är nationalpark med häckningar framför allt i Tinäsområdet, men även på Torrön, vid Öbymossen, vid Sissuddarna, på Vedön och vid Koverstamyran. Arten fanns då i de flesta äldre lövdominerade bestånd med god förekomst av gamla spillkråkehål.

Gråspett *Picus canus* Karta 3

Ett par fanns på västra Mattön (samt ett par strax öster om nationalparken) men i övrigt gjordes bara några spridda observationer i olika delar av denna ö med närområde samt dessutom vid mynningen av Storån i Östaviken. År 2013 konstaterades par förutom på västra Mattön även vid Sevedskvarn samt gjordes spridda observationer på Koverstamyran, Gruvsundet och Gärdsvekarna. År 2003 hittades 2-4 revir och åren 1975-76 en hanne. Arten upptäcktes i området i slutet av 1960-talet och ökade sedan sakta t o m 1980-talet, varefter stammen stabiliserades på 3-5 revir. Nästan alla konstaterade häckningar har varit i närheten av de talgkorgar som placerats ut för i första hand vitryggig hackspett. Gråspetten är mycket förtjust i talg och stannar uppenbarligen så länge kring en talgkorg att häckningen genomförs där. Det dåliga utfallet 2014 och 2013, särskilt i de av arten sedan länge frekventerade områdena Lillån-Storån samt Täljkniven-Eknäset-Ängsön-Hästholmen-Torrön beror sannolikt på att snö- och isförhållanden då gjorde att talg antingen sattes ut sent eller inte alls i dessa områden.

Gröngöling *Picus viridis* Karta 4

Gröngölingar hävdade revir på sju platser i nationalparken våren 2014. Året innan konstaterades bara fyra revir mot 17-21 revir år 2013 och 16-19 revir åren 1975-76. Uppenbart hade den hårda vintern 2013 antingen reducerat populationen av gröngöling i dessa trakter eller fått dem att stanna i kulturbbygden där de flesta sannolikt tillbringar vintern. För den förstnämnda förklaringen talar att studier av material från rapportsystemet Svalan visade att arten vintern-våren 2013 var ytterst sparsam i hela Gästrikland. En återhämtning i nationalparken skedde uppenbarligen redan till våren 2014, dock till en nivå långt under de som konstaterades vid inventeringarna 2003 och 1975-76. Det är oklart om gröngölingens minskning i parken är tillfällig eller permanent.

Spillkråka *Dryocopus martius* Karta 5

Antalet konstaterade revir av spillkråka var 16, vilket var tre fler än år 2013 och i någorlunda paritet med antalen åren 2003 (14-19) och 1975-76 (18-22). Artens förekomst förefaller således relativt stabil. För spillkråkan finns sannolikt ett litet mörkertal då den även kan häcka i ren barrskog.

Mindre hackspett *Dendrocopos minor* Karta 6

Revirhävdande fåglar fanns på sju platser vilket, märkligt nog, var färre än föregående års 13 platser. Vid inventeringen år 2003 hittades 17-18 revir och åren 1975-76 12-13 revir. Det stora antalet år 2003 kom efter en uppgång under en rad år och följdes redan år 2004 av en markant nedgång. Något slags normalantal torde ligga kring 10-15 par och det är lite gåtfullt med minskningen mellan åren 2013 och 2014.

Stjärtmes *Aegithalos caudatus* Karta 7

Stjärtmesar, varav fyra i par, noterades på 12 platser, som låg så pass långt från varandra att de får ses som olika revir (ett färdigbyggt bo hittades bl. a.). År 2013 var antalet uppskattade

revir 13, år 2003 – uppenbarligen ett exceptionellt gynnsamt år för arten – 37-46 samt åren 1975-76 11-12.

Entita *Parus palustris* Karta 8

Entitor hittades på fyra platser att jämföra med två år 2013, åtta år 2003 samt tre åren 1975-76 . Mörkertalet för denna relativt diskreta art är säkert stort, men slutsatsen är att det finns en liten, men sannolikt stabil population i nationalparkens mer lövdominerade delar.

6. Resultat – områdesvis redovisning

I denna redovisning jämförs resultaten från år 2014 endast med dem från år 2003.

1. Lillån - Storån

	2014	2003
Skogsduva	1	2
Gråspett	1?	2
Gröngöling	2	5
Spillkråka	4	4
Mindre hackspett		4
Stjärtmes	4	11
Entita		1

2. Aspängarna

	2014	2003
Skogsduva		
Gråspett		
Gröngöling		1
Spillkråka	1	
Mindre hackspett	1	1
Stjärtmes		1
Entita		

3. Centrala Tinäset

Ej med i inventeringen (saknar mer omfattande lövbestånd och inventerades år 2003 enbart m.a.p. ugglor)

4. Täljkniven - Eknäset - Ängsön - Hästholmen

	2014	2003
Skogsduva		1
Gråspett		1
Gröngöling	1	1
Spillkråka	1	2
Mindre hackspett		2
Stjärtmes	1	2
Entita		

5. Torrön - Stadarna

	2014	2003
Skogsduva	1	
Gråspett		
Gröngöling	2	2
Spillkråka	3	1
Mindre hackspett	1	1
Stjärtmes		3
Entita		2

6. Stora Gångborn (ej inventerat 2003)

	2014
Skogsduva	
Gråspett	
Gröngöling	
Spillkråka	1

Mindre hackspett
 Stjärtmes
 Entita

7. Hyndmyran – Sissudd (Hyndmyran ej inventerad 2003)

	2014	2003
Skogsduva		
Gråspett		
Gröngöling	1	1
Spillkråka	1	2
Mindre hackspett		1
Stjärtmes		4
Entita		

8. Vedön - arkipelagen

	2014	2003
Skogsduva		
Gråspett		
Gröngöling		2
Spillkråka	1	
Mindre hackspett	1	2
Stjärtmes	2	3
Entita		

9. Gärdsvekarna - Gruvsundet - Jägern

	2014	2003
Skogsduva		
Gråspett	1?	
Gröngöling		2
Spillkråka		2

Mindre hackspett	1	2
Stjärtmes	1	6
Entita		

10. Sevedskvarn

	2014	2003
Skogsduva		
Gråspett		
Gröngöling	1	1
Spillkråka	1	
Mindre hackspett	1	2
Stjärtmes	3	7
Entita		3

11. Västerön - Finnbyggeön

	2014	2003
Skogsduva		
Gråspett	1?	
Gröngöling		1
Spillkråka		1
Mindre hackspett		
Stjärtmes		
Entita		

12. Västra Mattön

	2014	2003
Skogsduva		
Gråspett	1	1
Gröngöling		
Spillkråka	1	1
Mindre hackspett	1	1

Stjärtmes	1
Entita	1

13. Koverstamyran

	2014	2003
Skogsduva		
Gråspett		
Gröngöling		2
Spillkråka	1	1
Mindre hackspett	1	2
Stjärtmes		7
Entita		1

7. Hur pålitligt är inventeringsresultatet?

De viktiga frågor som måste besvaras med hjälp av inventeringen är

1. Hur stora är populationerna av de inventerade arterna
2. Hur har dessa förändrats sedan mitten av 1970-talet och början av 2000-talet

När det gäller den första frågan kan man hävda att inventeringen sannolikt kommer nära de verkliga antalen av samtliga inventerade arter utom stjärtmes och entita för vilka det bör finnas ett stort mörkertal. För dess arter kan man dock med stor sannolikhet kunna dra slutsatser om åtminstone mer drastiska populationsförändringar.

Inventeringen är mer systematisk och håller högre kvalitet än den från åren 1975-76. Till skillnad från denna och även från 2003 års inventering har ett viktigt hjälpmedel i form av uppspelningar av arternas läten använts, något som tillsammans med det gynnsamma vädret och den bättre valda inventeringsperioden med all sannolikhet uppväger de större manskapsresurserna vid tidigare inventeringar.

8. Slutsatser och rekommendationer.

Det förefaller som om flera av de lövberoende fågelarterna har minskat i nationalparken sedan mitten av 1970-talet och/eller början av 2000-talet. Detta gäller i särskilt hög grad för vitryggig hackspett som dock inte ingår i denna inventering utan är föremål för årliga inventeringar inom Naturskyddsföreningens Projekt vitryggig hackspett.

Särskilt stora minskningar av de flesta arterna har konstaterats i de tidigare bästa områdena kring Lillån-Storån och Täljkniven-Eknäset-Ängsön- Hästholmen. Ett undantag är västra Mattön där man gjort åtgärder som att döda nästan all gran samt skapa död lövved genom ringbarkning av björk. Man har således ökat mängden solbelyst och döende/död lövved vilket varit mycket gynnsamt för trädlevande insekter och därmed många fågelarter, främst hackspettar. Här är förekomsten av lövberoende arter bättre än både i mitten av 1970-talet och början av 2000-talet. Sannolikt är detta förhållandevis lilla område Sveriges bästa för hackspettar.

Det som påverkat de lövberoende arterna negativt är med till visshet gränsande sannolikhet den skogliga utvecklingen såväl inom som utanför nationalparken.

Inom parken har minskade våröversvämningar tillåtit granen att vandra in i svämskogarna och skugga aspar och andra lövträd och därmed gjort dem mindre attraktiva för många vedinsekter och därmed även hackspettar. Tusentals vuxna aspar har också sedan slutet av 1980-talet fällts av de i parken numera talrika bävrarna samtidigt som återväxten varit klen p.g.a. bete av framför allt älg. På 1980-talet drabbades också många strandnära klibbalar av en sjukdom som mycket snabbt slog ut både enskilda stora träd och hela bestånd. Särskilt många träd drabbades då i området Täljkniven-Eknäset-Ängsön-Hästholmen samt i Vedön-arkipelagen.

Man kan ändå tycka att nationalparken fortfarande har tillräckligt många fina lövmiljöer för att tillåta betydligt större stammar av de inventerade arterna. Praktiskt taget samtliga har dock på lång sikt minskat i hela landet och förutom vad gäller skogsduvan, där predation från mård anses ha spelat den största rollen, beror med all sannolikhet minskningarna på det sätt som skogsbruket i landet bedrivs. Utanför parken har det krymt livsmiljöerna för många arter och det är uppenbart, vilket också uttrycks i bevarandeplanen för de tre Natura 2000-områden som tillsammans täcker parken, att "eftersom enbart nationalparken i sig är för liten för att själv kunna säkerställa gynnsam bevarandestatus för flertalet av de utpekade arterna är det viktigt att skogsbruket i landskapet runt omkring nationalparken sker med en hög naturvårdshänsyn. Det är särskilt viktigt att eftersträva en hög andel av lövträd och död ved i det omgivande skogslandskapet."

Skogsbrukets bedrivande i både omgivningarna och stora delar av landet har inte bara negativt berört lövberoende arter utan även barrskogsarter som tretåig hackspett, tjäder, orre och flera arter mesar. Detta har jag hävdad i flera av mina tidigare inventeringsrapporter.

På Sveaskogs marker i söder har man tagit det förnämliga initiativet att göra ett s.k. 25 %-område (där man avsätter 25 % av skogen till naturvård) av stora delar av sina till nationalparken angränsande marker och även på det område där StoraEnso bedriver skogsbruk på Bergviks mark har vissa positiva initiativ tagits. De stora problemen, både historiskt och idag, finns i de närliggande områden där BillerudKorsnäs brukar Bergviks marker. Där tar man fortfarande upp mycket stora hyggen med påfallande liten naturvårdshänsyn. Trots framställningar från Naturskyddsföreningen har bolaget vägrat att där göra några naturvårdsåtgärder av betydelse.

För att bromsa och vända utvecklingen krävs ett batteri av åtgärder från såväl naturvårdverket och nationalparksförvaltningen som de berörda länsstyrelserna och Skogsstyrelsens distrikt samt de skogsbolag som har marker kring nationalparken. Sådana åtgärder är också nödvändiga för att återfå vitryggig hackspett som häckfågel.

På sikt är ambitionen att få till stånd en mer naturlig vattenregim med större, till våren koncentrerade översvämningar, viktig. Då det dock tyvärr finns stora juridiska och ekonomiska svårigheter att åstadkomma en sådan är följande åtgärder, som måste vidtas skyndsamt, nödvändiga:

1. Rensa ut gran i svämskogarna så att den negativa utvecklingen för aspen, det mest värdefulla trädslaget för fågelfaunan i området, vänds.
2. Rensa ut gran även i delar av den västliga taigan där det finns förutsättningar att utveckla värdefulla lövbestånd, främst av asp.
3. Döda en viss andel björk i såväl svämskogarna som på strandkärr och älvängar där björk vandrar in.
4. Lämna alla aspar, alar och björkar i samband med eventuella restaureringar av älvängar och strandkärr.
5. Avverka de stora strandnära granar som tränger återstående alar på framför allt Ängsön.
6. Bränna ett urval triviala barrbestånd med potential att bli lövskogar i framtiden.
7. Reducera bäverbeståndet kraftigt.
8. Fortsätt att mata med talg på västra Mattön, längs Lillån-Storån samt vid Täljkniven (gynnar såväl vitryggig hackspett som gråspett, spillkråka, mindre hackspett, stjärtmes och entita)

Dessutom är det nödvändigt att

9. Förmå Bergvik att göra en naturvårdssastning med inriktning på bl. a. löv i en minst kilometerbred zon på de av bolagets marker som gränsar till nationalparken. Detta bör vara en uppgift för berörda länsstyrelser och Skogsstyrelse-distrikt

10. Summary in English

One of the main reasons for the creation of the Färnebofjärden National Park was its unique bird fauna. The bird species that are most in need of protection are bound to the forest habitats. For this reason most of the bird censuses that so far have been conducted in the area have been of forest bird species.

Censuses of bird species in the deciduous forests in the park were made in 1975-76 and 2003.

In the spring of 2013, ten years after the latest census, a new census was made. However this spring, as also the previous winter, was exceptionally cold and the bird activity low during the whole census period. Therefore, the census was repeated in 2014.

The field work was made by three ornithologists during 13 days (110 hours) between March 25 and April 15, the time when the species in question are most active.

The result of the census (number of territories), compared with the results of the earlier censuses from 2013, 2003 och 1975-76, can be summarized by the table below:

Species	2014	2013	2003	1975-76
Stock Dove	2	4	3	8-10
Grey-headed Woodpecker	1-3	2-3	2-4	1
Green Woodpecker	7	4	17-21	16-19
Black Woodpecker	16	13	14-19	18-22
Lesser Spotted Woodpecker	7	11	17-18	12-13
Long-tailed Tit	12	13	37-46	11-12
Marsh Tit	4	2	8	3

Several of the birds bound to deciduous forests in the national park have decreased since the middle of the 1970s and/or the beginning of the 2000s. This is especially true for the White-backed Woodpecker, which is not included in this census since it is censused yearly by the special White-backed Woodpecker Project of the Swedish Society for the Protection of Nature. The biggest decreases of deciduous forest birds have been in the areas where they were most plentiful in earlier years. On the other hand increases of these species have been noticed in an area where almost all spruces have been eliminated and some dead wood of deciduous trees has been created by killing birches. Here the deciduous forest bird species are more plentiful than in the middle of the 1970s and the beginning of the 2000s. This comparatively small area is probably the best for woodpeckers in whole Sweden.

Almost surely it is the development of the forests, both within and outside the national park, that is the main reason for the decrease of the species of birds bound to deciduous forests in the national park.

In the national park reduced spring flooding have allowed spruces to immigrate into the alluvial forests and to shade aspens and other deciduous trees. Thousands of grown-up aspens have, since the beginning of the 1980s, been felled by the nowadays numerous beavers and the regrowth is bad because of grazing from, above all, mooses. In the 1980s many alders were struck by a disease that very rapidly killed both singular big trees and whole stands.

Outside the national park intensive forestry has shrunk the habitats for many species and it is clear that the national park itself is too small to ensure a positive future for the forest species.

Intensive forestry, as well in the surroundings as in the rest of the country has not only adversely affected species bound to deciduous forests, but also species in coniferous forests as Tree-toed Woodpecker, Capercaillie, Black Grouse and several species of tits. To stop the negative development in the national park several measures are necessary

The most important would be to recreate a more natural water flow in the river Dalälven with bigger floodings, concentrated to the springs. Then the invasion of spruce into the alluvial forests would be stopped. There are, however, big legal and economical difficulties to achieve this, why the following measures, that must be taken as soon as possible, are necessary in as well the national park as in the nature reserves in the vicinity.

1. Eliminate spruces in the alluvial forests.
2. Also eliminate spruces in parts of Western taiga where there are good possibilities for the development of valuable deciduous forests of above all aspens.
3. Kill some of the birches in as well the alluvial forests as on river meadows where they are immigrating.
4. Leave all deciduous trees when restoring river meadows.
5. Fell the big spruce trees that are competing with alders on the island Ängsön.
6. Burn a number of trivial coniferous stands with potential to be deciduous forests in the future.
7. Strongly reduce the beaver population..
8. Continue feeding deciduous forest bird with tallow in some areas.

Moreover it is necessary to

9. Make the big forestry companies that own land around the national park to take more consideration to natural values and above all the development of more deciduous trees and stands within at least one kilometre from the border of the national park.

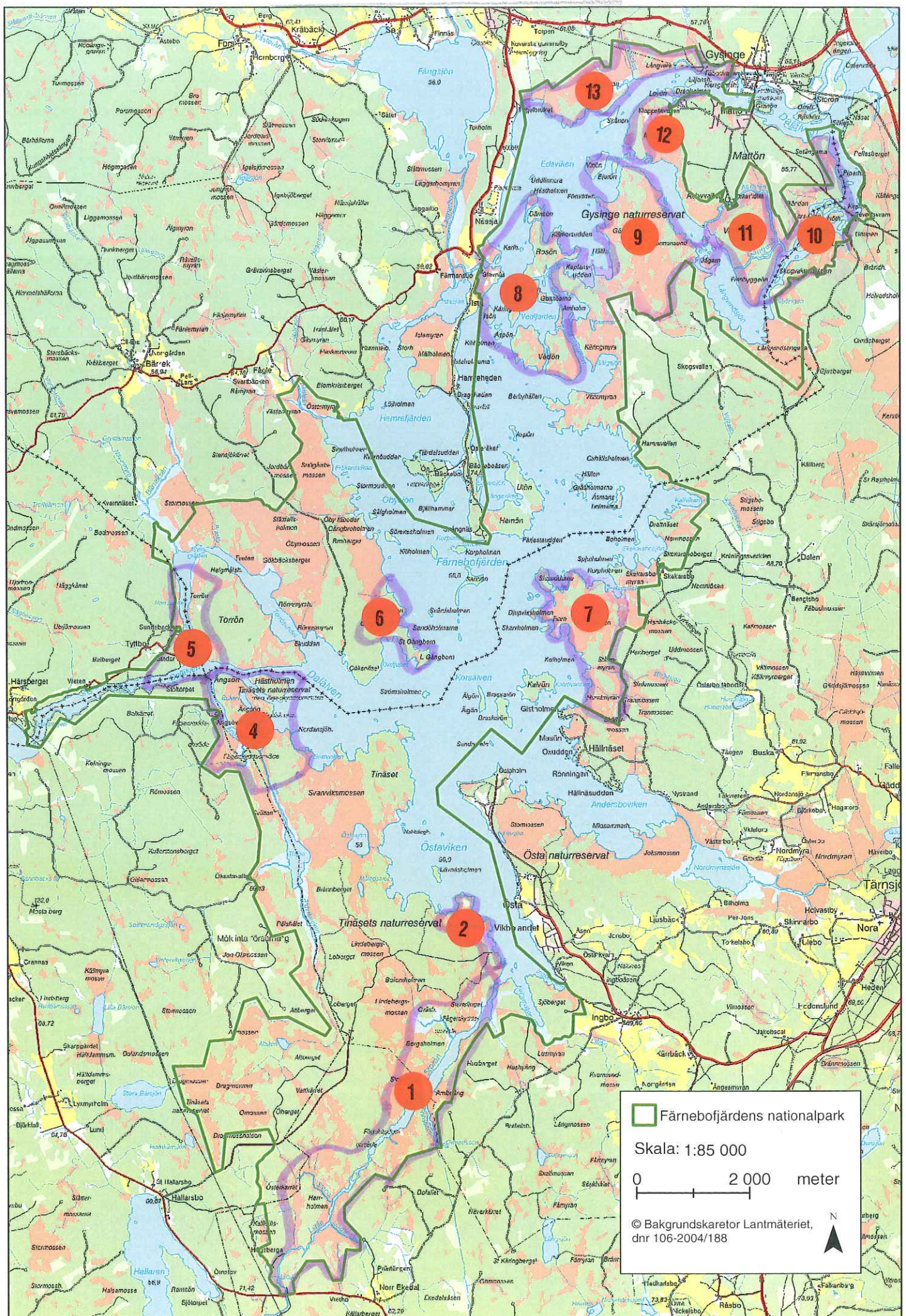
These measures are also necessary for a comeback of the White-backed Woodpecker in the area.

10. Referenser

- Aspenberg, Per – Forslund, Mats – Holmstedt, Stig – Lundberg, Arne. Natur vid nedre Dalälven. 3. Ornitologisk inventering. SNV PM 1977.
- Aulén, Gustaf – Holmstedt, Stig. En ornitologisk inventering enligt punkttaxeringsmetoden av vissa skogspartier i Tinäsområdet. Länsstyrelsen i Västmanlands län. Meddelande nr 23 1974.
- Aulén, Gustaf – Holmstedt, Stig – Turesson, Anders. Fågelfaunan på Torrön, Sandvikens kommun. Stockholm 1975.

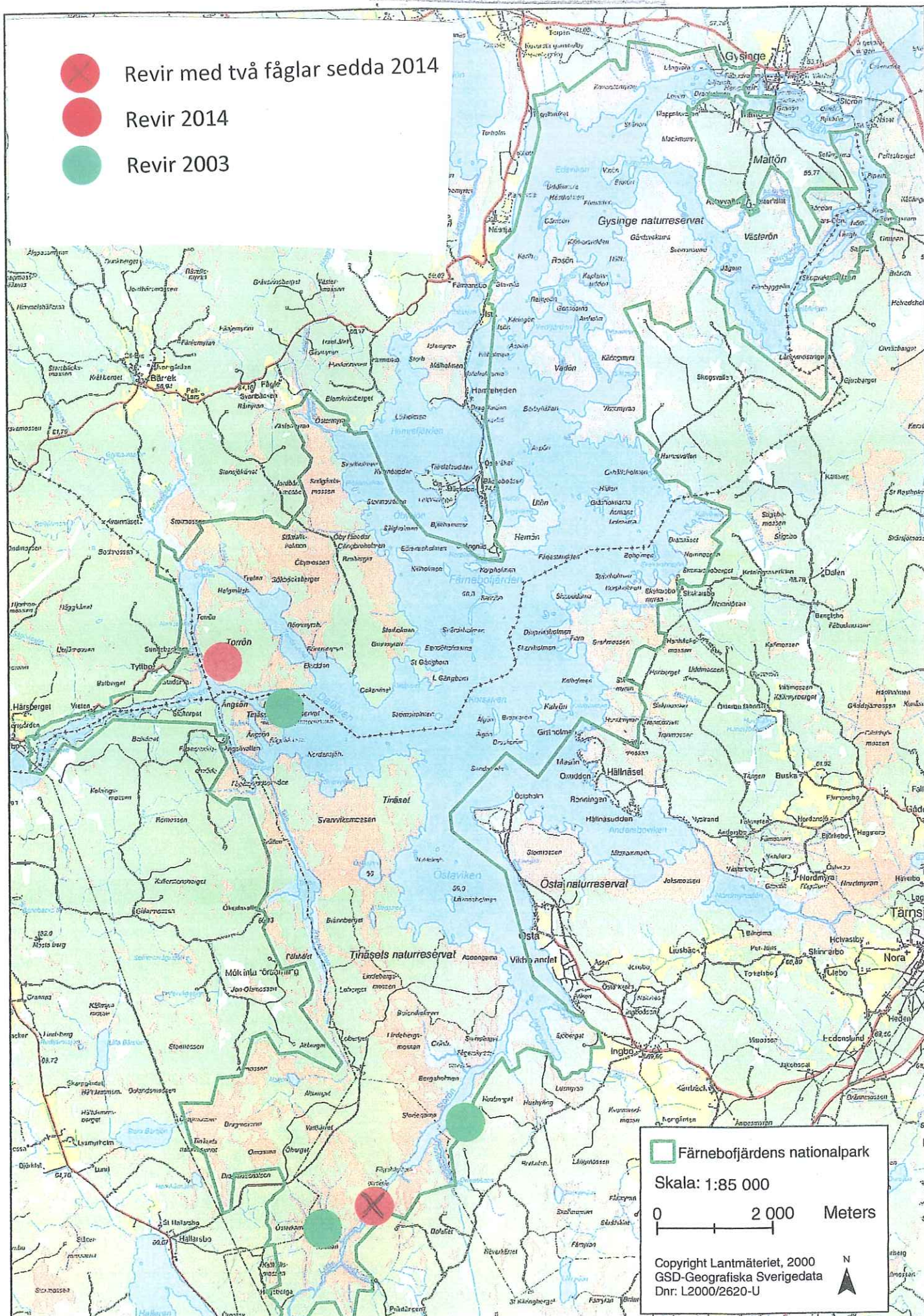
- Svenska Naturskyddsföreningen – Järvafältets Ornitologiska Klubb. Stig Holmstedt. Fåglar vid Färnebofjärden (omfattar ett avsevärt större område än nationalparken), Tre upplagor – åren 1979, 1986 och 1996.
- Holmstedt, Stig. Fågelfaunan i Tinäsområdet. Länsstyrelsen i Västmanlands län. Meddelande nr 1. 1986 (en tidigare version gavs ut år 1979).
- Holmstedt, Stig – Haavisto, Seppo. Årliga rapporter sedan år 1976 till Projekt vitryggig hackspett.
- Holmstedt, Stig. Ugglor och lövträdsberoende arter i Färnebofjärdens nationalpark – en inventering våren 2003. Länsstyrelsen i Västmanlands län. Länsstyrelsens rapportserie, 2003 nr 12.
- Holmstedt, Stig. Fåglar vid Färnebofjärden.(omfattar ett avsevärt större område än nationalparken). Länsstyrelsen i Västmanlands län. Länsstyrelsens rapportserie 2005 nr 9.
- Holmstedt, Stig. Fåglarna i Färnebofjärdens nationalpark. Dokumentation av de svenska nationalparkerna. Nr 21, Naturvårdsverket 2006.
- Holmstedt, Stig. Inventering av tretåig hackspett och orre i Färnebofjärdens nationalpark våren 2009. Länsstyrelsen Gävleborg 2009,
- Holmstedt, Stig. Inventering av tjäder i Färnebofjärdens nationalpark 2009-2011. Länsstyrelsen Gävleborg. Rapport 2013:26.
- Sveriges Ornitologiska Förening. Sveriges fåglar – aktuell översikt över deras utbredning, numerär och flyttning. Stockholm 2002.
- Sveriges Ornitologiska Förening – Artdatabanken – Lunds universitet. Svensk fågelatlas. Stockholm 1999.
- Upplands Ornitologiska Förening. Upplands fåglar – fåglar, människor och landskap genom 300 år. Uppsala 1996.

Karta 1 – Inventerade områden

Karta 2 – Skogsduva

- ⊗ Revir med två fåglar sedda 2014
- Revir 2014
- Revir 2003

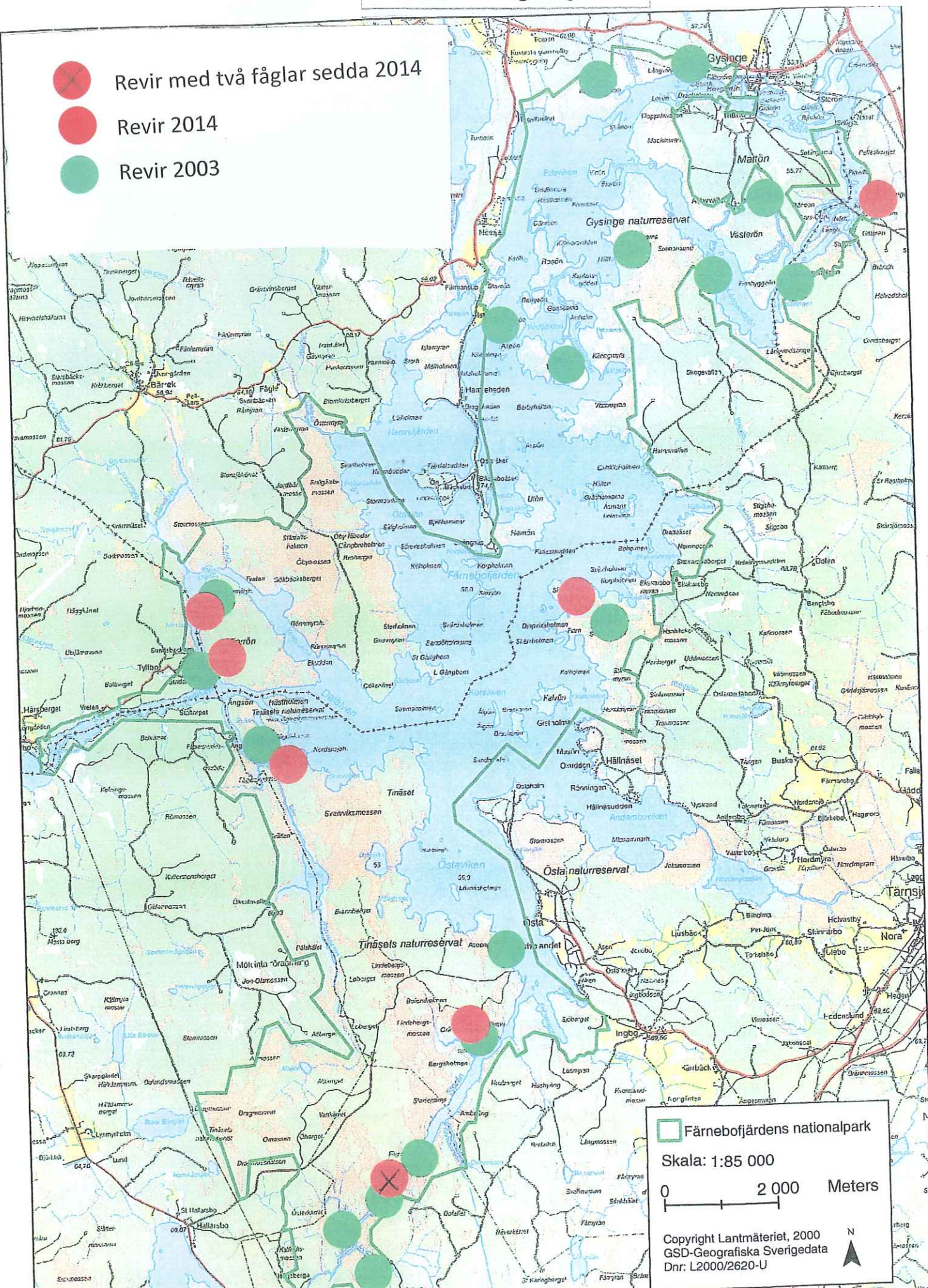
Karta 3 – Gråspett

- ✕ Revir med två fåglar sedda 2014
- Revir 2014
- Revir 2003

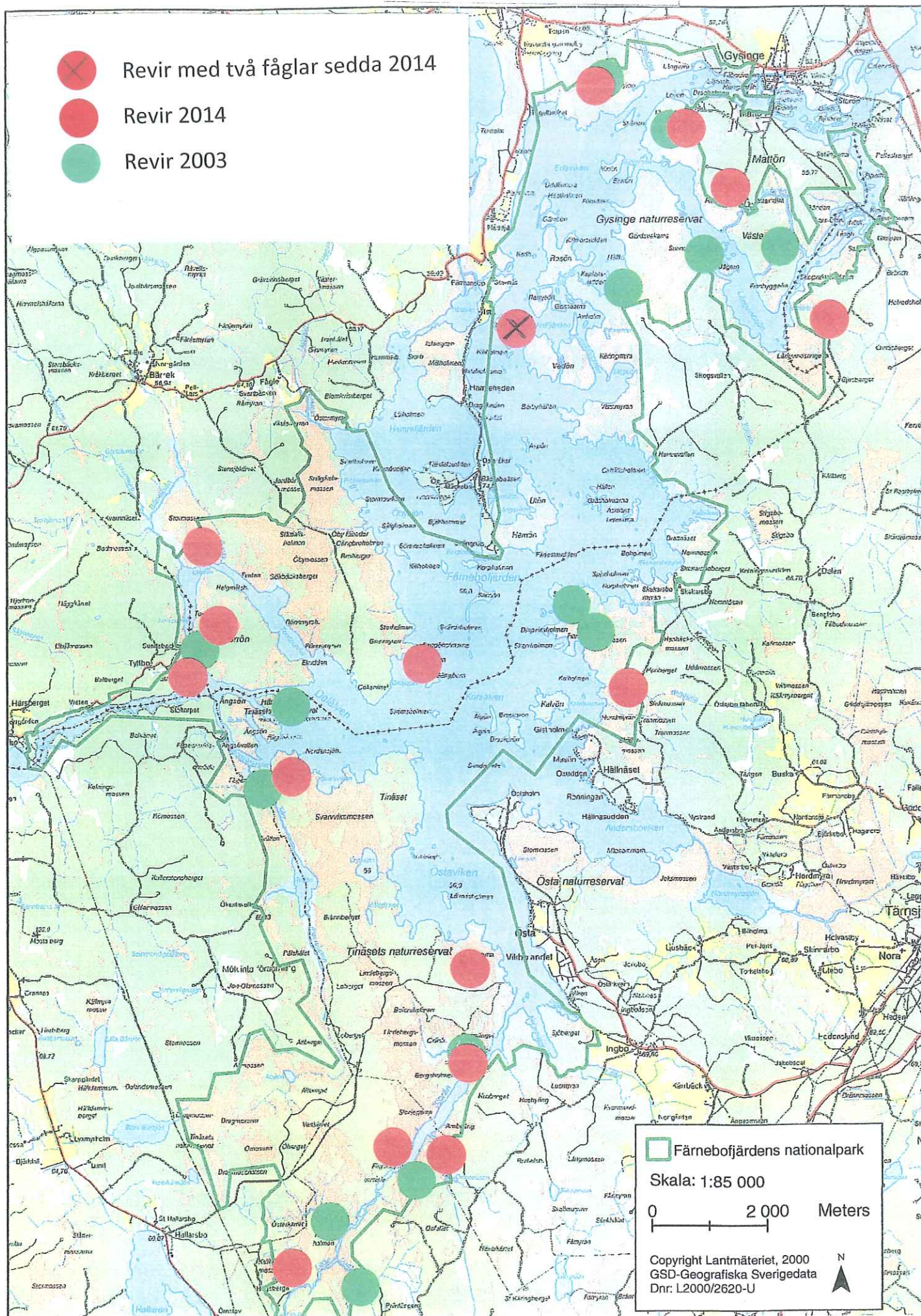

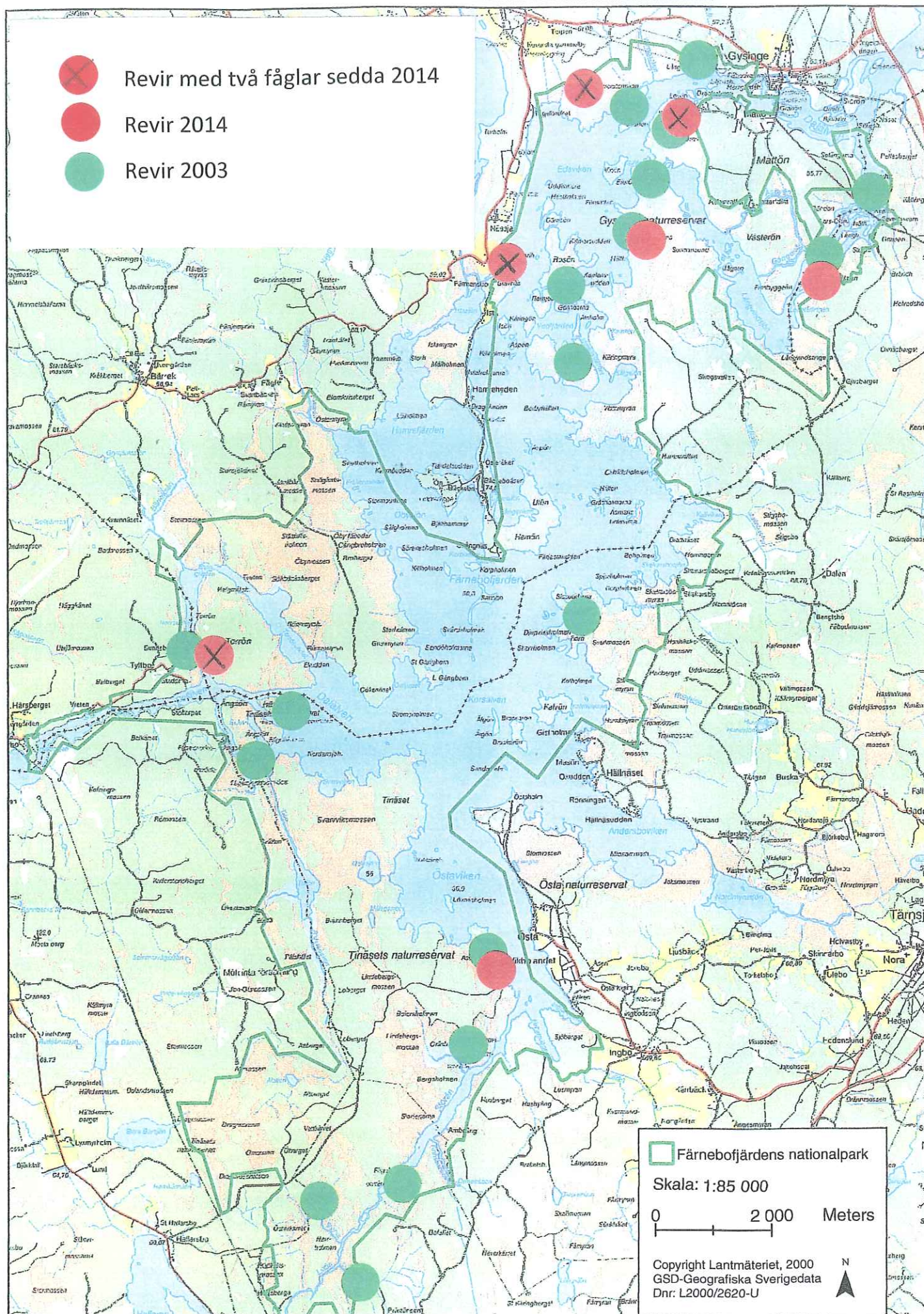
Karta 4 – Gröngöling

- Revir med två fåglar sedda 2014
- Revir 2014
- Revir 2003

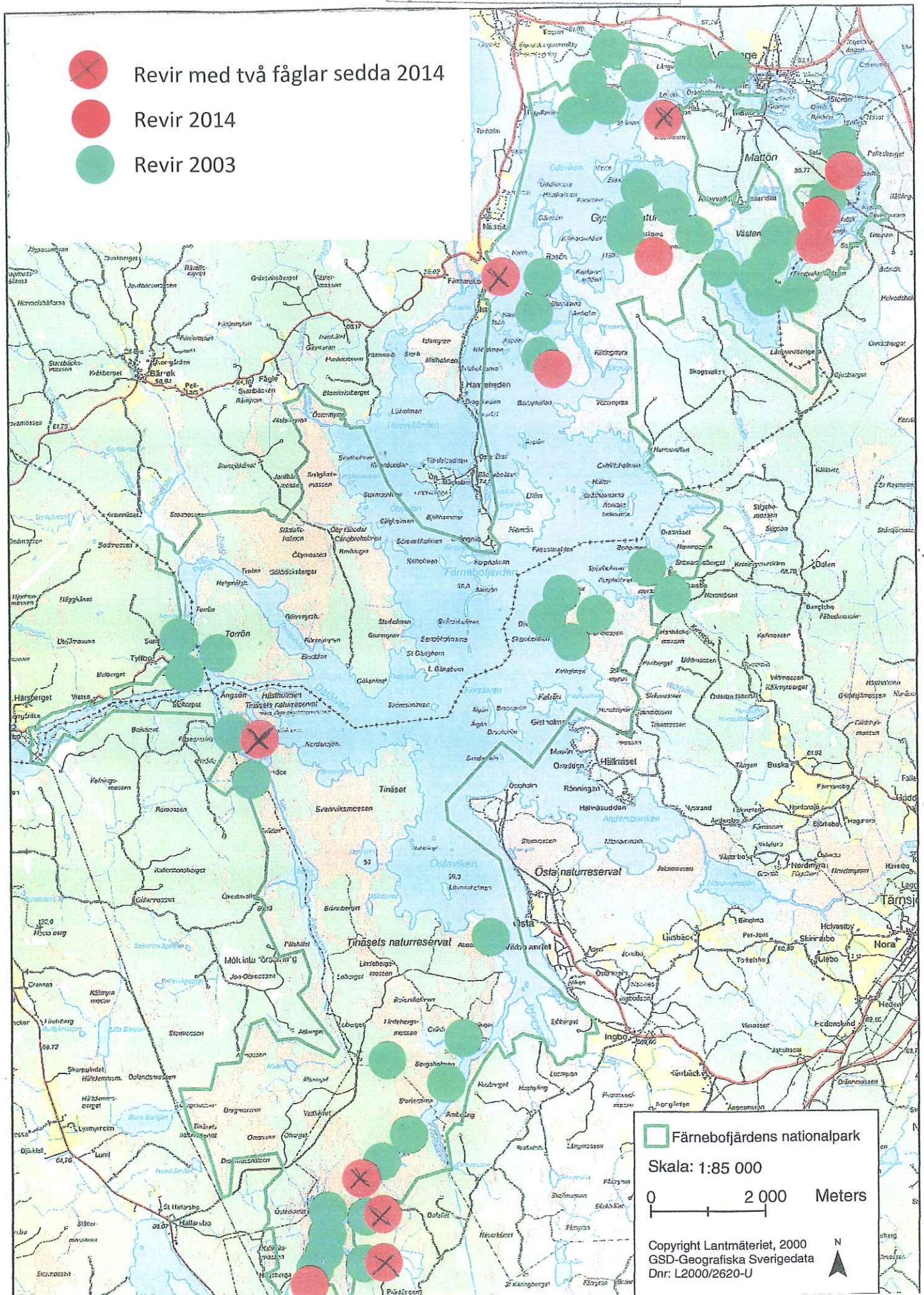

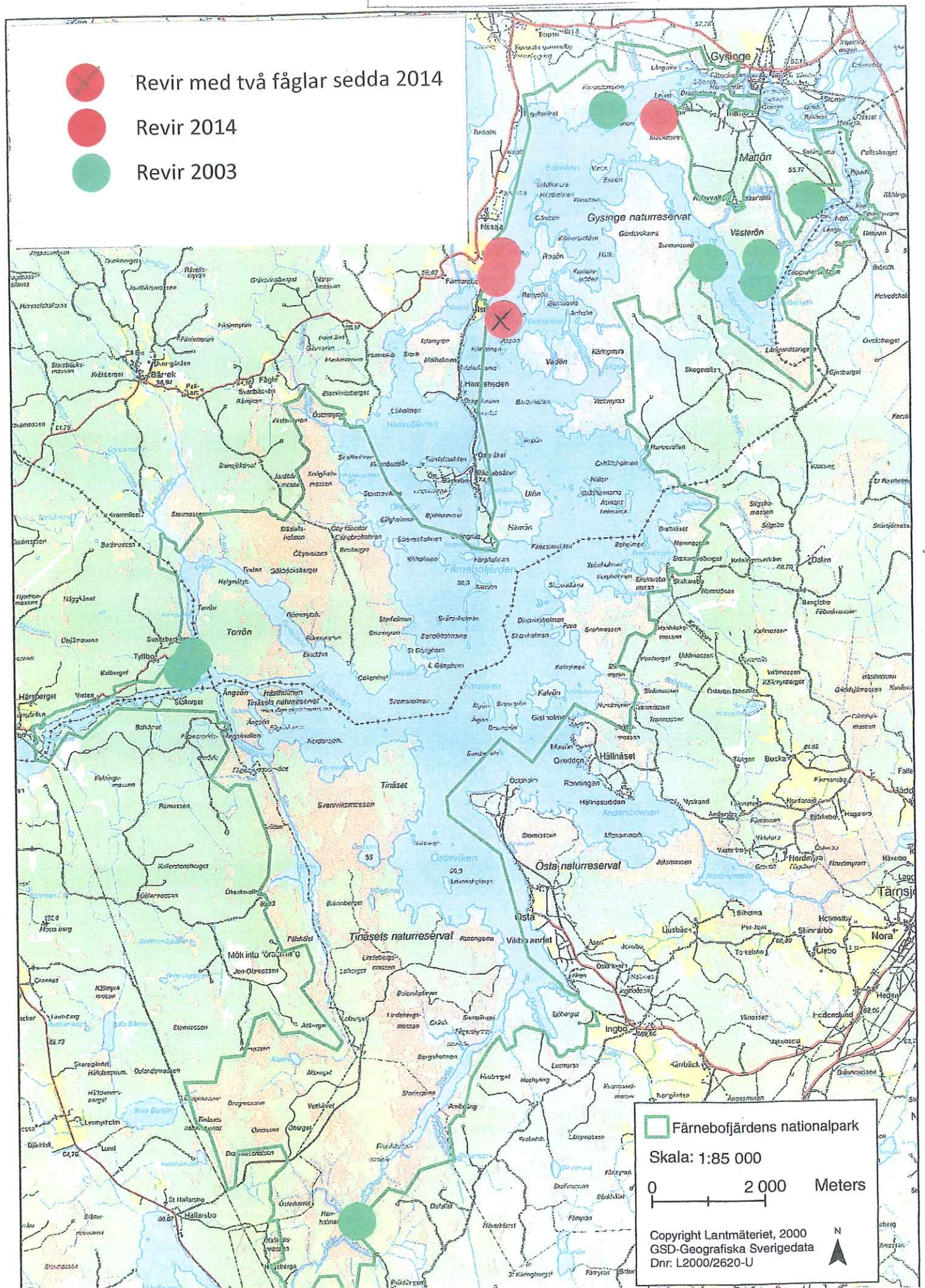
- Revir med två fåglar sedda 2014
- Revir 2014
- Revir 2003

Karta 7 – Stjærtmes

Länsstyrelsens rapporter 2016

- 2016:1 Insektsuppföljning efter stormen Dagmar - Flerårig studie av granbarkborre och rödlistade vedinsekter i fem naturreservat i Hälsingland
- 2016:2 Inventering av ängssvampar i Gävleborgs län 2015
- 2016:3 Kvicksilver i fisk i Gävleborgs län
- 2016:4 Uppföljning av Gävleborgs regionala ANDT strategi fram till 2015
- kunskapsunderlag till ny strategi 2016 – 2020
- 2016:5 Pilotkartering av påverkan på sötvattenstränder
- 2016:6 Regional handlingsplan för landsbygdsprogrammet och havs- och fiskeriprogrammet
- 2016:7 Aktörsgemensam analys över flyktingsituationens påverkan i Gävleborgs län
- 2016:8 Analys av bostadsmarknaden i Gävleborg
- 2016:9 Mottagande och etablering av nyanlända 2015 - Regional sammanställning och reflektion av en enkätundersökning riktad till kommunerna
- 2016:10 Inventering av stora rovdjur i Gävleborgs län 2015/2016
- 2016:11 Lokala avrinningsförhållanden i orter i Gävleborgs län
- 2016:12 Personsanering på skadeplats - Regional Samordningsfunktion Gävleborg
- 2016:13 Övervakning av ringlav i Gävleborgs län 1996–2013
- 2016:14 Arbetet med våld i nära relationer i Gävleborgs län – En bild av läget 2015
- 2016:15 Rökfria skolgårdar i Gävleborg - en utopi?
- 2016:16 Regional risk- och sårbarhetsanalys Gävleborgs län
- 2016:17 Övergripande riktlinjer för älgförvaltning inom Gävleborgs läns inrättade älgförvaltningsområden
- 2016:18 Lövträdsberoende fågelarter i Färnebofjärdens nationalpark
- En inventering våren 2014

Länsstyrelsen Gävleborg

Rapportnr: 2016:18

ISSN: 0284:5954

Upplaga: 50 st

Länsstyrelsen
Gävleborg

Besöksadress: Borgmästarplan, 801 70 Gävle **Telefon:** 010-225 10 00

Webbadress: www.lansstyrelsen.se/gavleborg